

Prof. dr hab. Stanisław Sroka
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja habilitacyjna dorobku naukowego dr Karola Nabiałka

Wstęp

Zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 1918 poz. 1668 ze zm.) dr Karol Nabiałek ubiegający się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie historia, jako swoje osiągnięcia naukowe stanowiące znaczny wkład autora w rozwój dyscypliny zgłosił: Małe miasta polskie w średniowieczu i epoce wczesnonowożytnej oraz prace z zakresu nauk pomocniczych historii i edytorstwa źródeł.

Sylwetka Habilitanta

Dr Karol Nabiałek tytuł magistra oraz stopień doktora uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim, odpowiednio w 2000 i 2006 r. Promotorem obydwu prac był prof. Krzysztof Ożóg. Doktorat uzyskał na podstawie rozprawy: „Starostwo olsztyńskie do połowy XVII wieku”, która ukazała się drukiem w 2012 r. w Wydawnictwie Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”. Już po uzyskaniu magisterium, czyli w 2000 roku, dr Nabiałek podjął pracę w Muzeum Częstochowskim, gdzie był asystentem w Dziale Historii. W 2003 r. przeszedł z Muzeum do pracy w Bibliotece Jagiellońskiej, gdzie został zatrudniony w Oddziale Rękopisów, w pierw na stanowisku młodszego bibliotekarza, a potem bibliotekarza. Praca w Bibliotece Jagiellońskiej trwała 4 lata, w 2007 r. Habilitant rozpoczął pracę w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, a dokładniej w krakowskiej Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu. Tutaj przepracował 9 lat i w 2016 r. przeniósł się, ale na krótko, na Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, gdzie został asystentem w Katedrze Historii starożytnej i Średniowiecznej. Przygoda z tą krakowską Uczelnią trwała zaledwie jeden rok, bo już w 2017 r. dr Nabiałek znalazł zatrudnienie w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego, na stanowisku adiunkta, gdzie pracuje do dnia dzisiejszego. Najpierw w Zakładzie Metodologii, Dydaktyki i Nauk Pomocniczych, a od 2019 r., po zmianach organizacyjnych, w

Zespole badań nad dziejami Polski i Europy w średniowieczu i naukami pomocniczymi historii.

Osiągnięcia naukowe stanowiące podstawę w postępowaniu habilitacyjnym

Habilitant jako najważniejsze osiągnięcie zgłosił szereg publikacji dotyczących dziejów małych miast polskich, głównie z dawnego województwa krakowskiego, w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej. Nie jest to zatem klasyczna „książka habilitacyjna”, tylko cykl powiązanych tematycznie publikacji, co ustawa wyraźnie dopuszcza. W przypadku naszego Habilitanta cykl ten jest wyjątkowo obszerny. Z uwagi na jego bogactwo został przez Habilitanta podzielony na 4 zasadnicze kwestie. Pierwsza z nich to geneza wybranych miast, a to: Olsztynka, Mrzygłodu, Będzina, Częstochowy i Radziejowa. Studia Autora nad genezą tych miast sięgają początku XXI wieku, kiedy to zajmował się genezą Olsztynka udowadniając przy okazji dosyć przekonująco, że miasto to zostało założone na tzw. „surowym korzeniu” w 1488 r. Za te badania Habilitant został nawet doceniony przez lokalne władze, które przyznały Mu w 2022 r. statuetkę „Olsztyńskiego Anioła Stróża”. Badania nad genezą Mrzygłodu (dzisiaj dzielnica Myszkowa) i związanie początków tego miasta z czasami Kazimierza Wielkiego było poniekąd zasługą zatrudnienia Habilitanta we wspomnianej Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu, gdzie w ramach swoich obowiązków służbowych przygotowywał do wydawanego przez Pracownię *Słownika historyczno-geograficznego województwa krakowskiego w średniowieczu* hasło o Mrzygłodzie. Początki zaś Będzina badał przy okazji pisania dziejów nowożytnych tego miasta do przygotowywanej monografii. Tutaj udowodnił, że wzmiankowana na początku XIV wieku osada o nazwie Będzin jest tożsama z wsią Małobądz (tj. Mały Będzin). Habilitant podjął też próbę nowego spojrzenia na początki Częstochowy, w którym starał się wyważyć, w oparciu o drobiazgową analizę zachowanych źródeł, kto był faktycznym założycielem miasta, książę Władysław Opolczyk, czy może król Kazimierz Wielki. Ostatnim miastem, którego początki badał dr Nabiałek jest kujawski Radziejów. W oparciu o odkryty przez siebie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej dokument z 1459 r. starał się wykazać, że miasto to było lokowane dwa razy, po raz pierwszy około 1252 r., a potem przez Władysława Łokietka. Nie ulega wątpliwości, że wszystkie prace dra Nabiałka dotyczące genezy wskazanych

pięciu miast odznaczają się nowymi ustaleniami, niekiedy poczynionymi w oparciu o nowe, odnalezione źródła.

Druga kwestia odnosząca się do małych miast to rozwój, funkcjonowanie i wewnętrzna organizacja miast na przykładzie Będzina i Wojnicza. W różnych okresach swojej naukowej działalności Habilitant został poproszony o napisanie dużych części do monografii wspomnianych dwóch miast. W 2009 r. została opublikowana monografia historyczna miasta Wojnicza, do której Habilitant napisał część obejmującą dzieje miasta od początku XVI do połowy XVII wieku. Z aptekarską dokładnością w swoim autoreferacie podał, że fragment tej książki, który wyszedł spod jego pióra liczy sobie 201 stron tekstu nie licząc liczącego 28 stron Aneksu, w którym pomieścił spisy urzędników i funkcjonariuszy miasta Wojnicza. Autor pisząc tę część historii miasta miał do dyspozycji księgi miejskie Wojnicza, które skrupulatnie spożytkował. W efekcie otrzymaliśmy bardzo kompetentnie napisane dzieje miasta w epoce nowożytnej, które mogą służyć do badań porównawczych w zakresie ustroju, społeczeństwa i gospodarki miejskiej w XVI i XVII w. Podobny zasięg czasowy ma fragment historii Będzina, do której Autor napisał obszerną część, tym razem liczącą 188 stron. Tutaj przed Autorem stało zadanie chyba trudniejsze, aniżeli w przypadku Wojnicza, a to z powodu po pierwsze braku literatury odnoszącej się do dziejów tego miasta w epoce nowożytnej, a po drugie braku źródeł publikowanych. Autor, znany z niezwyklej dociekliwości źródłowej, poradził sobie z tymi niedostatkami znakomicie, wprowadzając do literatury wiele nowych ustaleń.

Kolejny wątek bogatego dorobku Habilitanta w zakresie badań nad małymi miastami odnosi się do zarządu i organizacji miasta. W tym zakresie dr Nabiałek może się poszczycić książką, która stanowi wykaz urzędników miejskich Będzina od XIV do XXI wieku (2023, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego). To niezwykle pomocne zestawienie wpisujące się w nurt zestawień urzędników miejskich z innych ziem polskich. Ale trzeba podkreślić, że książka ta to nie tylko suchy zestaw osób pełniących określone funkcje w mieście, ale także ich biogramy (w odniesieniu do osób, o których zachowany materiał źródłowy pozwalał na napisanie takiego biogramu) oraz zarysowane w pierwszych rozdziałach dzieje ustroju i samorządu miejskiego od powstania miasta aż do czasów współczesnych. W pracy Autor poczynił wiele nowych ustaleń dotyczących funkcjonowania samorządu miejskiego. Książka dała też asumpt Autorowi do sformułowania wniosków dotyczących karier miejskich.

Ostatnim wątkiem badanym przez Habilitanta w odniesieniu do małych miast jest zachowana w nich dokumentacja. W tym nurcie dr Nabiałek ma zasługi w przygotowaniu do edycji wpisów do prawa miejskiego Proszowic i Sieradza. Ten typ średniowiecznego źródła ma niebagatelne znaczenie w badaniach nad dziejami dawnego miasta. Nie każde miasto prowadziło odrębne księgi wpisów, niekiedy trzeba ich szukać pośród innych ksiąg miejskich skrupulatnie wyłapując każdy taki wpis. To praca niewdzięczna, ale dająca naukowe efekty. Z takim przypadkiem mamy do czynienia w odniesieniu do Proszowic, w których zapiski o przyjęciu prawa miejskiego znajdują się pośród innych wpisów w trzech najstarszych zachowanych księgach miejskich. Udało się odnaleźć łącznie 182 wpisy z lat 1420-1499. W odróżnieniu od tej edycji, która miała charakter artykułu, edycja wpisów do prawa miejskiego Sieradza przyjęła postać odrębnej książki, opublikowanej zupełnie świeżo bo w 2024 r. nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego (*Rejestr przyjęć do prawa miejskiego w Sieradzu 1475-1539*, Katowice 2024, ss. C + 212). Wpisy znajdują się w najstarszej księdze radzieckiej Sieradza z lat 1465-1539. Podobnie jak w Proszowicach nie jest to odrębna księga, do której wpisywano jedynie tych, którzy nabyli prawo miejskie, tylko księga, w której notowano różne sprawy, a pomiędzy nimi także te o przyjęciu prawa miejskiego. Autor zatem musiał te noty wyszukać pośród innych. W efekcie udało się zebrać 481 wpisów z lat 1475, 1481, 1483-1490. 1494-1505, 1508-1539. Noty zostały wydane w całości, tak jak zostały do księgi wpisane. Zgodnie z dobrym edytorskim obyczajem Wydawca opatrzył edycję kompetentnym komentarzem zarówno przypisami tekstowymi, jak i rzeczowymi. Rozwój badań naukowych, w tym badań historycznych jest widoczny także w tej edycji, w której zamieszczony został przy danej miejscowości identyfikator z Państwowego Rejestru Nazw Geograficznych (idPRNG). Edycję uzupełniono należnym indeksem osobowo-geograficznym. Edycję poprzedza liczący prawie 100 stron wstęp źródłoznawczy, w którym Wydawca zaprezentował zarówno losy wydawanej księgi, tło historyczne, ale przede wszystkim przydatność tego konkretnego źródła do badań historycznych. Już przed opublikowaniem tej książki, stanowiącej w dorobku Habilitanta, pozycję niezwykle ważną, dr Nabiałek opracował i zaprezentował na jednej z konferencji naukowych metodę wydawania tego typu źródeł, czyli wpisów do prawa miejskiego. Jako że zarówno w przypadku Proszowic, jak i Sieradza noty o przyjęciu do prawa miejskiego znajdują się nie w odrębnych prowadzonych w tym konkretnym celu księgach, tylko są rozproszone pośród innych wpisów w różnych księgach miejskich, dr Nabiałek wprowadził do naukowego obiegu pojęcie „rejestracji rozproszonej

przyjęć do prawa miejskiego”, a sformułowane wnioski pozwoliły Mu na ustalenie zasad edytorskich zastosowanych w edycji wpisów przyjęć do prawa miejskiego Sieradza. Trzeba podkreślić, że dotychczasowe edycje tego typu źródeł dotyczyły zazwyczaj wpisów zawartych w konkretnych księgach tego typu. Są to zatem pierwsze tego typu edycje źródłowe, które zawierają rozproszone rejestry przyjęć do prawa miejskiego. Nie ulega wątpliwości, że dr Nabiałek wywiązał się z tego postawionego przed sobą zadania w sposób znakomity udostępniając badaczom obfity materiał źródłowy. W odniesieniu do Proszowic Habilitant nie ograniczył się tylko do wydania wpisów przyjęć do prawa miejskiego, ale także odnalazł nieznane wcześniej inne księgi miejskie wytworzone przez kancelarię tego miasta. W 2019 r. sporządził opisy kodykologiczne dziesięciu ksiąg miejskich Proszowic z XV, XVI i XVIII w. oraz zinwentaryzował rozproszone fragmenty ksiąg ławniczych, radzieckich i radziecko-ławniczych z okresu od XVII do XVIII w. Na podkreślenie zasługuje odnalezienie niezwykle ciekawej księgi kryminalnej Proszowic z lat 1581-1686. Habilitant odnalazł też księgi rzemieślniczych korporacji tego miasta, krawców i kowali. Duża aktywność naukowa Habilitanta wskazuje, że niebawem doczekamy się kolejnych, niezwykle interesujących odkryć naukowych dotyczących nie tylko Proszowic, ale także innych małopolskich miasteczek.

Wspomniana wyżej ustawa z 2018 r. wymaga w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, aby kandydat posiadał osiągnięcia stanowiące znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny, czyli ustawodawca miał na myśli więcej niż jedno osiągnięcie. Habilitant zgłosił zatem drugie osiągnięcie w postaci prac z zakresu nauk pomocniczych historii i edytorstwa źródeł. Na tym polu dr Nabiałek ma znaczące sukcesy. Już podczas pracy w Oddziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej zainteresował się znajdującym się tam zbiorem dokumentów pergaminowych. Zrodził się wówczas w jego umyśle pomysł wydania katalogu tych dokumentów, które jakby trochę pozostawały poza naukowym obiegiem. W efekcie, dzięki pozyskanemu grantowi udało się wydać dwutomowy *Katalog zbioru dokumentów pergaminowych Biblioteki Jagiellońskiej* (Kraków 2014), który został opracowany przez kilkusobowy zespół, pod redakcją Habilitanta. W tej opasłej książce, której naukowego znaczenia trudno przecenić, znalazły się opisy 715 dokumentów z okresu od XIII do XX wieku, z tym, że przeważająca ich liczba pochodzi z XV i XVI w. Niewątpliwym wkładem Habilitanta w powstanie tego opracowania był znaczący, bowiem spod jego pióra wyszły opisy aż 238 dokumentów. Ponadto, jak

wspomniałem, był on pomysłodawcą całego przedsięwzięcia, autorem wstępu oraz wziął na swoje barki trud jego zredagowania.

Również kolejne przedsięwzięcie z zakresu nauk pomocniczych z dorobku Habilitanta robi spore wrażenie. Jest to udział w zespole opracowującym regesty dokumentów łacińskich Kazimierza Jagiellończyka. Praca tego kilkusobowego Zespołu wpisuje się w wielki projekt naukowy Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Naukowym owocem tej pracy jest książka *Regesty dokumentów łacińskich króla Kazimierza Jagiellończyka (1447-1453)*, w ramach której dr Nabiałek przygotował opracowanie regestów 60 dokumentów. Z zakresu nauk pomocniczych historii dobre owoce przyniosły też badania Habilitanta dotyczące geografii historycznej. Przez 9 lat dr Nabiałek był zatrudniony w Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu. W tym czasie opracował 31 haseł do Słownika, które w sumie zajęły w druku 107 dwuszpaltowych stron tekstu. Trzeba tu wyraźnie podkreślić, że każde takie hasło to swego rodzaju mini monografia danej miejscowości z wykorzystaniem całego dostępnego zasobu źródeł, zarówno drukowanych, jak i rękopiśmiennych oraz pełnej literatury. Każdy badacz, który miał w ręku *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu* wie, że jest to przedsięwzięcie wyjątkowe. Nie ulega też wątpliwości, że właśnie tam, podczas zatrudnienia w Pracowni, dr Nabiałek nabył wyjątkowego warsztatu mediewistycznego, zarówno w zakresie paleografii łacińskiej, jak i interpretacji źródeł, które to umiejętności owocują do dzisiaj. W nurcie badań z zakresu nauk pomocniczych historii pozostają też, omówione już wyżej, dwie ważne edycje źródłowe wpisów przyjęć do prawa miejskiego Proszowic i Sieradza. Z mniej publikacji, ale równie ważnych, warto odnotować artykuł z 2019 r. poświęcony zespołowi pieczęci starostów oświęcimskich i zatorskich zachowanych z lat 1516-1562.

Omówiony wyżej dorobek naukowy dr Karola Nabiałka wnosi znaczny wkład w rozwój dyscypliny historia. Prawie wszystkie publikacje Habilitanta są wynikiem niezwykle drobiazgowej kwerendy źródłowej przynoszącej nowe ustalenia w nauce. Tak jak w przypadku nauk ścisłych naukowiec powinien oprócz olbrzymiej wiedzy mieć też dużo szczęścia, aby dokonać jakiegoś odkrycia, tak samo w naukach humanistycznych to szczęście w badaniach jest ważne. Mogę odpowiedzialnie stwierdzić, że dr Karol Nabiałek, oprócz umiejętności i wiedzy, ma też dużo szczęścia w swoich poszukiwaniach źródłowych, które zaowocowały takimi naprawdę ciekawymi, a czasami i wyjątkowymi odkryciami.

Powracając jeszcze na chwilę do ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r., która wymaga od kandydata do stopnia doktora habilitowanego, aby oprócz posiadania osiągnięć stanowiących znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny wykazywał się także istotną aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni lub jednostce naukowej. W przypadku dr Karola Nabiałka wymóg ten został spełniony z dużym nadstatkiem. Nie licząc podjętego zaraz po magisterium zatrudnienia w Muzeum Częstochowskim dr Nabiałek pracował następnie aż w 4 uczelniach lub jednostkach naukowych (Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach). W każdej z nich wykazywał się istotną aktywnością naukową, co przynosiło efekty w postaci nie tylko licznych, ale przede wszystkim ważnych publikacji naukowych, które zostały dokładnie wyżej omówione.

Dla dopełnienia sylwetki naukowej dra Karola Nabiałka warto dodać, że był on współorganizatorem trzeciej konferencji edytorskiej *Editiones sine fine*, która odbyła się w Katowicach w 2021 r., zaś w roku następnym był członkiem komitetu organizacyjnego VII Kongresu Mediewistów Polskich. Aktywnie realizuje projekty badawcze. Wszystkie one zakończyły się poważnymi publikacjami, zazwyczaj edycjami źródłowymi, które już szerzej scharakteryzowałem. Dowodzą one umiejętności Habilitanta pracy w Zespole, nie tylko w charakterze wykonawcy, ale także kierownika projektu. Habilitant miał wystąpienia na kilkunastu konferencjach naukowych, wszystkie one były w języku polskim. Generalnie w całym dorobku Habilitanta brakuje zarówno publikacji obcojęzycznych, jak i wystąpień na konferencjach zagranicznych. Można to uznać za pewien brak, na pewno niedosyt w tym jakże ciekawym i aktywnym żywocie badawczym. Z drugiej strony biorąc pod uwagę zainteresowania naukowe Habilitanta skupione wokół małych miast małopolskich jest to zrozumiałe, że publikuje on po polsku. Ale nawet w takim przypadku niektóre wątki można by interesująco zaprezentować na forum międzynarodowym, jak choćby sprawę przyjęć do prawa miejskiego na tle porównawczym (niemieckim, włoskim). Dr Nabiałek ma w swoim dorobku także osiągnięcia dydaktyczne oraz popularyzujące naukę. Jako przykład tej ostatniej warto wymienić udział w adaptacji dramatu Aleksandra Fredry „Obrona Olsztyna”, podczas której przedstawił tło historyczne dramatu – wojnę o tron polski w latach 1587-1588 i oblężenie zamku Olsztyn przez wojska Maksymiliana Habsburga. Spektakl ten był wystawiany parokrotnie w różnych miejscach. Dr Nabiałek zasiada w Radzie Redakcyjnej czasopisma „Średniowiecze polskie i

powszechnie”, jest członkiem zwyczajnym Polskiego Towarzystwa Historii Prawa, a w latach wcześniejszych był członkiem Rady Naukowej Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Rady Muzealnej Muzeum Regionalnego w Złotym Potoku, Rady Naukowej Instytutu Historii PAN oraz pełnił funkcję sekretarza Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu.

Konkluzja

Zgłoszone przez dr Karola Nabiałka osiągnięcia naukowe stanowią w moim przekonaniu znaczny wkład Autora w rozwój dyscypliny historia. Nadto dr Nabiałek wykazuje się istotną aktywnością naukową w przynajmniej kilku uczelniach lub jednostkach naukowych. Biorąc to wszystko pod uwagę spełnia wymogi stawiane przez ustawę: Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 20 lipca 2018 r. kandydatom do stopnia doktora habilitowanego. Dlatego też wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o nadanie doktorowi Karolowi Nabiałkowi stopnia doktora habilitowanego.

Kraków, dnia 24 lutego 2026 r.

Stanisław Doka